

Марјан Марковиќ

Истражувачки центар за ареална лингвистика „Б. Видоески“,

Македонска академија на науките и уметностите

Скопје, Р. Македонија

markovic@ukim.edu.mk

Околу процесите на семантичка деривација

1. Концептуализација на светот артикулиран преку јазикот

Сфаќањата за јазикот како средство со кое се артикулира човековата концептуализација на светот е долго време присутно во лингвистичките истражувања.

Во 1977, Лајонс¹ во својата книга *Semantics*, објаснувајќи го значењето како целина на две компоненти: *Reference*² и *Sense*³ го воведува и терминот *referential realm* со значење: "The referential realm is anything, real or imagined, that a person may talk about."

Врската меѓу јазикот и концептуализацијата е доста интересна тема и во современите лингвистички истражувања. Во когнитивната лингвистика, научниците често се повикуваат на ставовите на Jackendoff, Langacker, Tyler, Evans и други при што се застапува тезата : "Semantic structure derives from and mirrors conceptual structure" што всушност претставува основа на многу когнитивни истражувања на јазикот.

Прифаќајќи дека јазичната еволуција е мотивирана од семантичкиот континуум кој се труди верно да ја отслика постојано променливата концептуализација на светот, ги наведувам основните поставки на Зузана Тополинска⁴: "...- most of the impulses stimulating the evolution of the language come from the semantic plane; - a language has two types of means for conveying information; these are lexical and grammatical means; - there is a natural hierarchy of the degree of importance of the information conveyed through an act of linguistic communication;"

Имајќи го предвид гореспомнатото, во нашата анализа на процесите на семантичка деривација на одбрани прасловенски глаголски основи, се потпираме на две теоретски рамки:

¹ Lyons, John. 1977. *Semantics*. Volumes I, II. Cambridge, England: Cambridge University Press.

² Reference, anything in the referential realm denoted by a word or expression

³ Sense, the system of paradigmatic and syntagmatic relationships between a lexical unit and other lexical units in a language.

⁴ Zuzana Topolinjska, Marjan Markovikj, *SouthEastern Slavic on the map of Europe, Polska?*, 2016 (in print)

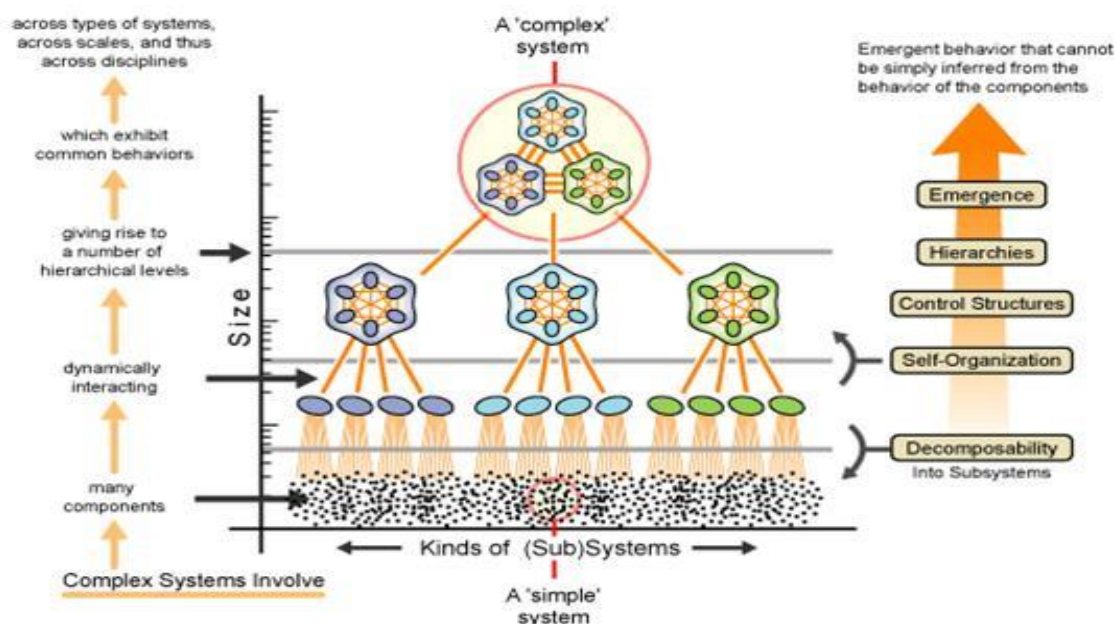
Имено, првата теоретска поставка се базира на антропоцентрично-спацијалната теорија за јазикот. Во основата на оваа теорија (Topolinjska, 1996, 2014) е човекот и неговото кодирање во јазикот, односно пренесувањето информација за човекот од семантичкиот континуум на граматичко ниво. Токму човекот одн. информацијата за +-човек, +-фактивност и +-определеност стојат највисоко на скалата на информации кои под семантички импулси добиваат јасни и транспарентни граматички показатели. Во тој контекст го ставаме и просторот, односно прототипниот однос човек-простор кој е меѓу првите односи кои имале највисока потреба да бидат изразени преку човековиот јазик. Затоа, според Вјежбицка (1972) дел од прототипните именувања се однесуваат на т.н. делови на светот, односно просторни одломки кои имаат потреба да бидат кодирани во јазикот.

Втората теоретска рамка се базира на една понова теорија на физиката, а тоа е теоријата за комплексни адаптивни системи⁵. Оваа теорија се базира на нелинеарната физика и се обидува да покаже дека во еден комплексен адаптивен систем единките во системот се поврзуваат според нелинеарни и прилично непредвидливи врски, создавајќи системски групи кои потоа се поврзуваат со други такви групи и го создаваат комплексниот систем. Но тој систем постојано еволуира и се адаптира кон сите надворешни влијанија, и без согледување и анализа на 'околината' не би можеле да го согледаме во целост комплексниот адаптивен систем. Во целиот тој контекст, може да ја гледаме Балканската јазична заедница како еден комплексен адаптивен систем, а токму македонскиот јазик е феноменот кој го преставува основното јадро на тој систем.⁶ Тој ги имал и ги користел сите механизми на комплексниот адаптивен систем, а поради својата поставеност (географија, културни и општествени околности), наследена структура (словенска), и другите фактори кои го интензивирале контактот со другите балкански јазици, тој е најадаптивниот дел од комплексниот систем.

⁵ Rebecca Dodder and Robert Dare, *Complex Adaptive Systems and Complexity Theory*: Inter-related Knowledge Domains, in: <http://web.mit.edu/esd.83/www/notebook/ComplexityKD.PDF>

⁶ Luc Steels, *Language as a complex adaptive system*, in: <http://cse.iitk.ac.in/users/hk/cs784/papers/langAsComplexAdaptSystem.pdf>

Characteristics of Complex Systems

Токму врз овие две рамки можеме да се потпреме и при анализа на граматичките средства за пренесување информација од семантичкиот континуум, а и исто така и при анализата на лексичките јадра кои се дел од процесите на семантичка деривација.

1.1. Граматички средства за пренесување информација

Во текот на јазичната еволуција одредени показатели ја губат својата транспарентност и се заменуваат со нови кои можат да се префрлат од едно во друго јазично ниво задржувајќи ја основната цел што потранспарентно да ја пренесат информацијата од семантичкиот континуум.

На пример, во прасловенскиот период кај одреден број стари глаголски основи вокалниот превој ($e > o$) често служел за изведување на итеративи и каузативи од типот на: **nesti*-**nositi*, **vesti*-**voziti*; **lekti*-**ložiti*, **tekti*-**točiti* (Sławski, 1974:56). Во подоцнежниот развој на прасловенскиот почнала да се наметнува потребата за поеднозначна видска диференцијација на глаголите при што покрај старите вокални и консонантски алтернации, на сцена стапиле и префиксите и суфиксите како видски модификатори.

Секако дека во тој општословенски процес бил вклучен и македонскиот јазик. Но, наоѓајќи се во мултијазична и мултикултурна средина, тој имал поголема потреба постојано да се адаптира и отишол во правец старите морфонолошки разликувачки (пред сè видски) експоненти да ги замени со потранспарентни показатели.

Како најактивни и основни видски модификатори за свршеност би ги спомнале префиксите. Во македонскиот јазик, покрај зголемената продуктивност на наследените префикси, огромна група на новоформирани (туѓи) глаголи на *-ира* прави видска измена со префиксот *из(с)-* кој поседува значенска нишка -

извршување на дејството во целост, и со тоа станува универзален видски модификатор.

Со својата продуктивност се истакнува и суфиксот **-н-** како наследен носител на најсилната перфективна информација (моментност) кој овозможува образување 'општа' перфективна основа (*седи-седне, ... паѓа-падне, ...*) со можност за понатамошни префиксални семантички модификации..

Особено се наметнува суфиксот **-(у)в-а** кој станува универзален видски модификатор за имперфективност (вклучно со итеративност). Се наложува на перфективни/перфективизирани основи (*трча-претрча-претрчува*), а секогаш има моќ да се наложи врз **-н-** основата (како семантички најопшта - моментност) и да создава нови двојни јадра на страна од наследените видски парови/серији.

Како основно јадро за видска модификација најчесто се јавува свршената глаголска основа на која се наслојуваат видските показатели; со тоа се прекинува наследената прасловенска видска поделба поттикнувата од 'типовите на дејство'.

српски:	доводити	довести	доносити	донети	превозити	превести
македонски:	доведува	доведе	донесува	донесе	превезува	превезе

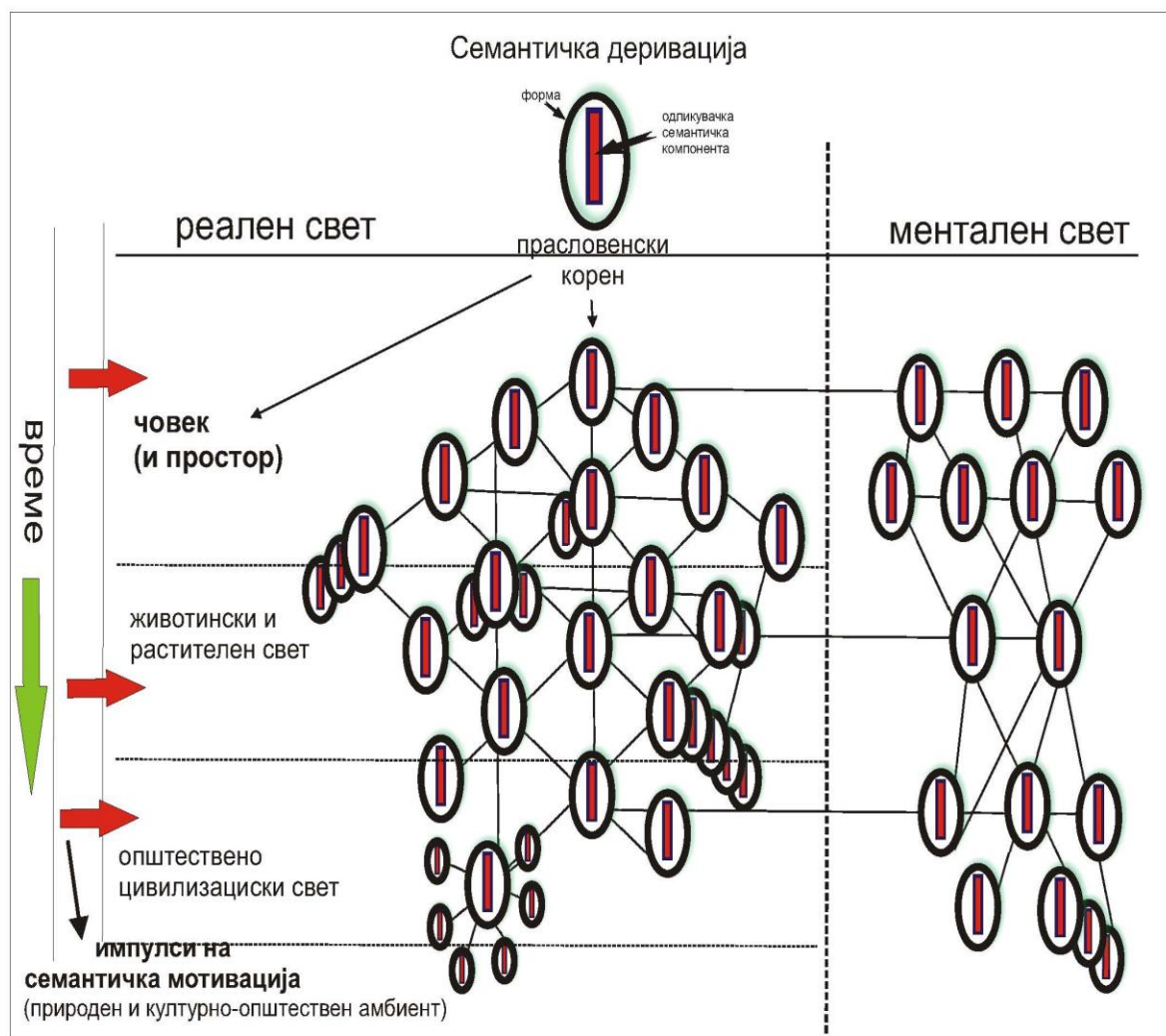
Ова е само еден пример како одредени носители на информации од семантичкиот континуум притиснати од одредени влијанија (во случајов многујазична средина), биле принудени да се адаптираат и станувајќи недоволно транспарентни да поттикнат други носители (префикси, суфикси) кои ја презеле таа улога носејќи поголема транспарентност.

Сето ова е важно и за процесите на семантичка деривација бидејќи, како што ќе се види од понатамошната анализа во текстот, во македонскиот јазик глаголските деривати најчесто се наслојуваат врз едно деривациско јадро, и тоа врз онаа глаголска основа која ја носи информацијата за перфективност.

1.2. Лексички средства за пренесување информација

При анализата на лексичките средства кои пренесуваат информација од семантичкиот континуум, би се задржале на две (од повеќето) можности/начини за пренос на информација вградена во лексичките единици.

Едниот начин (семантичката деривација) го отсликува системскиот карактер и континуитет на јазичната еволуција при што прототипните семантички компоненти претставуваат нераскинлива врска во текот на формалниот развој на лексичкиот фонд. Овој став ќе го поткрепиме потпирајќи се на антропоцентрично-спацијална теорија за јазикот, односно ќе се обидам да ги верификувам поставките дека низ процесите на семантичка деривација може да се набљудуваат асоцијативните низи кои често водат потекло од основните човечки дејства, состојби и движења. Тие асоцијативни низи ги задржуваат основните семантичките компоненти пренесувајќи се од човекот, просторот, времето што го претставуваат реалниот свет, па сè до мисловното, апстрактното, метајазичното, претставувајќи го менталниот свет. Токму затоа предмет на анализа претставуваат дваесетина (пред сè) индоевропски и прасловенски глаголски основи чиј формален и семантички деривациски развој може да се следи уште од најстари времиња. Тие глаголски

основи пред сè се однесуваат на прототипните човекови состојби, дејства и движења со што на некој начин се верификува антропоцентрично-спацијалната теорија за јазикот. Тие основни / прототипни семантички компоненти првично поврзани со основните човекови состојби, дејства и движења во текот на јазичната еволуција се пренесуваат човекот (и неговиот однос кон просторот), животинскиот и растителниот свет, материјалниот (општествено-цивилацискиот) свет, па сè до најапстрактниот - менталниот свет.

Вториот начин (семантичка мотивација) на влез на лексичките средства од семантичкиот континуум го отсликува "хаотичниот" карактер на јазичната еволуција и овозможува влез на лексички единици неповрзани со заеднички семантички компоненти, туку тука пред сè главна улога имаат природните, културните, општествените и цивилизациските влијанија кои претставуваат главен извор на асоцијативно поврзување. Тука повеќе би можеле да се потпреме на теоријата за комплексни адаптивни системи при што можеме да забележиме дека единките во системот се поврзуваат според нелинеарни и прилично непредвидливи врски, создавајќи системски групи кои потоа се поврзуваат со други такви групи и го создаваат комплексниот систем. Но тој систем постојано еволуира и се адаптира

кон сите влијанија, и без согледување и анализа на 'околината' не би можеле да го согледаме во целост комплексниот адаптивен систем.

Тука ќе наведеме два илустративни примери при што главна улога во изборот на лексички средства чии семантички импулси се мотивирани од природните, културно-општествените и цивилизациските влијанија.

Доколку ја погледнеме табелата за називите за 'молив' во словенските јазици и дијалекти, би можеле да проследиме неколку семантички мотивациони нишки кои придонеле за изборот на тие називи во соодветните јазици и дијалекти.

'МОЛИВ'

руски	белоруски	украински	полски	лужички	чешки
<i>карандаш</i>	<i>аловак</i>	<i>оливецъ</i>	<i>ołówek</i>	<i>wołojnik</i>	<i>tužka</i>
	<i>карандаш</i>	<i>карандаш</i>	<i>bleifeder</i>	<i>bleištift</i>	<i>oluvko</i>
		<i>олувко</i>	<i>bleištift</i>		<i>bleištift</i>
		<i>цѣруза</i>			<i>plavajs</i>
		<i>клајбаз</i>			<i>blavajs</i>

словачки	словенечки	хрватски	српски	македонски	буг.
<i>ceruzka</i>	<i>sviňčnik</i>	<i>olovka</i>	<i>оловка</i>	<i>молив</i>	<i>молив/</i>
<i>ceruza</i>	<i>lapeš</i>	<i>lapiš</i>	<i>лapis</i>	<i>калем</i>	
<i>blajvas</i>	<i>blajštift</i>	<i>plajvaz</i>	<i>плајваз</i>	<i>плајвас</i>	
	<i>plajbez</i>				
	<i>klajbez</i>				

Погорните називи би можеле да ги подведеме под две семантички мотивациони нишки. Една се однесува на т.н. црно олово, односно графитот и тука влегуваат називите од типот: *olovka*, *olivec*, *olovek*, *olovko*..., *sviňčnik*, *tužka*, *bleistift*, и *молив*. Кај сите овие форми се работи за графит кој долго време бил сметан за дериват на оловото и всушност поради таа забуна повеќето називи на средства за пишување го содржат поимот 'олово'.

1. црно олово / plumbago = графит

olovka, *olivec*, *olovek*, *olovko*, *alovak*...,
sviňčnik, *tužka*, *bleistift*, *молив*

грч. μόλυβι (<molibden)

Другата нишка се однесува на оние форми кои потекнуваат од називите за вистински оловни деривати кои се употребувале за изработка на бел пигмент во сликарството и во козметиката. Затоа овој оловен карбонат (PbCO₃) е наречен 'бело

олово', а латинскиот назив е *cerussite*. Така, во оваа мотивациона нишка би можеле да ги подведеме оние називи кои потекнуваат од 'beloto olovo' како што се сите изведенки од германското *bleiweiss*: *blajvas, plajvaz, plajbez, klajbez plevajs, plavez....* Како што се гледа и од латинскиот назив за 'бело олово', во оваа група можеме да ги сместиме и формите кои се сретнуваат на чешката територија: *ceruska, ceruza*.

2. бело олово / *cerusite*

bleiweiss: blajvas, plajvaz, plajbez, klajbez, plavez....
ceruska, ceruza.

Сосема друга семантичка нишка. различна од називите за одделни хемиски елементи (олово, графит, молибден...) можеме да проследиме кај формите *карандаш, lapeš, lapiš, lapis...*, *калем и кондил*. Така, според Фасмер (1986), формата *карандаш* е од тјуркско потекло, а се сретнува и во турскиот 'karataş' со значење 'црн камен'. Значи тука не се работи за директно поврзување со олово или графит, туку со црн камен со кој можело да се пишува. Слична е и нишката со формите: *lapeš, lapiš, lapis...*, кои потекнуваат од латинското 'lapis' со значење 'камен'. Значењето на средство за пишување може да е поврзано и со *lapis lazuli* – полудраг камен со небесно сина боја познат уште од периодот пред нашата ера. Интересно е дека во италијанскиот јазик покрај *lapis*, за 'молив' се сретнува и формата *matita* од латинскиот назив *haematites* која потекнува од старогрчкото *αἷματίτης λίθος* со значење 'крваво црвен камен' (*αἷμα* - крв).

3. камен (црн, син, црвен)

карандаш, lapis, lapeš, lapiš
(итал. *matita*, алб. *laps*)

Што се однесува до *калем*, тоа е исто така многу стар назив кој се сретнува и во персиските и во турските јазици, а потекнува од старогрчкото *καλάμι* со пошироко значење на *трска, врвче*. Тоа покажува дека ова е едно од постарите средства за пишување и може по својата семантичка мотивација да се поврзе и со англиското *pencil* кое потекнува од латинскиот збор *peniculus* - деминутив за *опашка, врвче*. Всушност се работи за зашилено средство за пишување во форма на четкичка направена од влакна од врвот на опашката на животно. Такво средство се употребувало пред да се појават средствата за пишување базирани на олово и /или графит.

4. 'трска, врвче'

калем < тур. *kalem* < ст. грч. *καλάμι*
pencil < лат. *peniculus* - деминутив за *опашка, врвче*

Вториот пример се однесува на називите за 'тетратка' во словенските јазици и дијалекти и исто така, семантичката мотивација може да се подведе под неколку различни семантички импулси.

'тетратка'

руски	белоруски	украински	полски	лужички	чешки
тетрадь	сшытак	зошит	zeszyt	zešiwk	sešit
<i>t'etrad'</i> <i>t'etrat'</i>	<i>c'itrac'</i> <i>c'etrac'</i>	<i>tetrad'</i> <i>t'itrad'</i>	<i>zešyt</i>	<i>zešyt</i>	<i>sešit</i>
	<i>kajet</i>	<i>zošyt,</i> <i>šytak,</i>	<i>kajet</i>	<i>heft</i>	
		<i>tyjka</i>	<i>heft</i>		

словачки	словенечки	хрватски	српски	македонски	буг.
písanka	zvezek	bilježnica	свеска	тетратка	тетрадка
<i>pisanka</i>	<i>zvezek</i>	<i>teka</i>	<i>svjeska</i> <i>sveska</i>	<i>temramka</i>	<i>temradka</i>
<i>škripta</i>	<i>pisanka</i>	<i>bilježnica</i>	<i>pisanka</i>	<i>pisanka</i>	
			<i>propis</i>	<i>tefter</i>	

Овие називи можеме да ги подведеме под следниве семантички мотивациони нишки:

1. 'лист составен/превиткан на четири дела'

ст. грчки *τετράδιον* 'четвртина од пергамент' < *τετράς* - четири
τετράδιον > лат. *quaterniū* 'група од четири' > вулг. лат. *quaternus* 'лист
превиткан/составен од четири дела'
-од грчки во руски (XI в.) и директно во мак. и буг. > тетрадь, тетратка,
тетрадка,...

-од лат. во ром. јазици: итал. *quaderno*, шп. *cuaderno*, франц. *cahier*,
англ. *quire*. ; пол., б-р. *kajet*.*

*од аспект на семантичката мотивација македонскиот назив
(*temramka*) и полскиот назив (*kajet*) имаат иста семантичка нишка

2. 'тетратка составена по пат на шиенење/врзување'

zošyt, šytak, zešyt, sešit < општословенскиот глагол *šiti, *šij& и
префиксот *сѣ- (Skok 1971:396; Bruckner 1985:560)
zvezek, svjeska, sveska < општословенската глаголска основа *-vez- и
префиксот *сѣ- (Skok 1971:583)
heft, hefta, < герм. *Heft* < гл. *heften* - 'да се спои, да се зацврсти нешто'.

3. 'намената на тетратката'

pisanka, propis < *pisati (Skok 1971: 662)
bilježnica < тур. *beleg (Skok 1971:150)
škripta < лат. *scripta, < *scribere - 'пишува'

4. 'материјал од кој се прави тетратката'

tyjka, teka < лат. *thēca* < ст. грч. *θήκη*, 'лист, покривка, кутија'
тефтер < балк. турцизам *defter < *διφθέρα* 'штавена кожа'. (Скок
1985:451)

пр. : англ. *notebook* ~ *book* (книга) < староангл. **boc* < прото-герм. **bokiz* 'бука'.

*(кората од дрвото бука, во форма на мали таблички, служела за пишување/инскрипција на знаци)

Овие примери во голема мера ја илустрираат семантичката мотивација за која, како што спомнавме, примарните импулси доаѓаат од 'хаотичниот' дела на комплексно адаптивниот систем. Дел од лексемите кои носат семантичка компонента добиена преку импулси повлијаени од окружувањето/амбиентот си го наоѓаат своето место на дендритите на семантичката деривација. Така на пример, меѓу дериватите на прасловенската основа **tbk-* чија основна семантичка компонента се однесува на прототипните дејства и активности на човекот ('човек' **допира, боцка, притиска**), покрај дериватите од типот *потка, притка, затка, истакна, поттик*..., се јавуваат и дериватите *точка, точност*,... Токму последниве се добиени преку семантички импулси од цивилизациското окружување и влијанија. Така, латинскиот глагол *pungo/ungere* (*допира, боцка, прободува*) и изведената форма *punctus* биле главните мотивациони импулси при процесите на семантичка деривација на прасловенскиот корен **tbk-* во дендритот да се вметнат и соодветните деривати *точка, точност*...

2. Семантичка деривација

Во овој дел од текстот ќе се задржиме на процесите на семантичката деривација, како еден од најзначајните процеси кои го отсликуваат системскиот пренос на информации од семантичкиот континуум во лексиконот на јазикот. Значајно е и дека преку процесите на семантичка деривација може да се набљудува и историскиот развој на семантичките компоненти вградени во лексичките единици.

Како што спомнавме погоре, потпирајќи се на антропоцентрично-спацијалната теорија за јазикот, во овој дел ќе се обидеме да ги верификуваме поставките дека низ процесите на семантичка деривација може да се набљудуваат асоцијативните низи кои често водат потекло од основните човечки дејства, состојби и движења. Тие асоцијативни низи ги задржуваат основните семантички компоненти пренесувајќи се од човекот, просторот, времето што го претставуваат реалниот свет, па сè до мисловното, апстрактното, метајазичното, претставувајќи го менталниот свет.

Како пример ќе наведеме само неколку основни нишки за трансфер на значењата од човековите основни активности до најапстрактното - менталниот простор:

Семантичка деривација - од 'човекот' до менталниот простор

'човек'	ментален свет		прасловенски	Семантички паралели
(бере) "носи, донесува"	збор		<i>*berq , bьrati</i>	comprehend < лат. <i>com+prehendere</i> "to catch hold of, seize" percieve < лат. <i>per+capere</i> "to grasp, take" <i>καταλαβαίνω ~ λαμβάνω</i> "seize, take" intellegere < <i>inter+leggere</i> "collect, choose"
(води)	наводници		<i>*vesti, voditi</i>	ducere, *producere, (производ-едува) transducere, reducere, praeducere
(паѓа)	падеж		<i>*pasti, padnēm</i>	лат. cadere casus
(боцка)	точка		<i>*tьk-</i>	лат. <i>pungere</i> punctum
(допира, притиска)	запирка		<i>*perti, pьro</i>	латински: <i>commā</i> < грчки: <i>κόμμα</i> < <i>κόπτω</i> 'сечам'
(фрла, врти)	подмет, предмет		<i>*met-ti, *mesti</i>	лат. <i>iacere</i> (фрла) sub-iectus
лежи, ложи	прилог, предлог		<i>*leg-, *lež- *log- *lag-</i>	лат. <i>ponere</i> (става) prae-positus

Преку анализата на процесите на семантичка деривација на избрани глаголски основи ќе се обидеме да ја следиме одликувачката семантичка компонента (прототипно поврзана со една од основните човекови состојби) преку хронолошката низа поврзана со јазичната еволуција како одраз на човековата концептуализација на светот. Па така, претпоставената хронолошка низа на јазичната еволуција би изгледала вака: човек – простор - животински и растителен свет - општествено цивилизациски свет (концептуализација на реалниот свет), пропратена со паралелен развој на мисловното, апстрактното (концептуализација на менталниот свет).

Како што видовме кај примерите за семантичка мотивација, таа хронолошка низа е пропратена со постојани надворешни семантички импулси (културни, општествени, политички,...) кои преку семантичката мотивација наоѓаат свое место на дендритот управуван од семантичката компонента вградена во прасловенската основа.

2.1. Семантичка деривација на прасловенските глаголски основи *leg- *log-

Овие глаголски основи се уште од стариот период се јавуваат со неколку вокални и консонантски алтернации (**lež-, *lož- *lag-*) кои ќе подлежат на анализа на процесите на семантичка деривација почнувајќи од основните човечки состојби, движења и дејства, па сè до најапстрактните поими кои го отсликуваат менталниот свет. Токму анализата на глаголските основи **leg- *log-* ќе ни овозможи низ горенаведените теоретски филтри, имајќи предвид дека се работи за една од трите

основни човекови состојби (*лежи, стои, седи*), да ги согледаме деривативните процеси и на формален и на семантички план.

2.1.1. Етимолошка анализа:

Глаголските основи *leg- *log- се прасловенски основи со паралели во повеќето индоевропски јазици. Глаголската основа *leg- се однесува на сесловенскиот и прасловенски глагол *lego, leg-ti*, (лежи, легне) и сите изведенки (со превој, вдолжување., и други морфонолошки механизми...).

Од основата *leg- се гради каузативот log- (со превој е>о) (ложи). Индоевропската основа * *leg-* се среќава во скоро сите индоевропски јазици со основна семантичка компонента "лежење, хоризонтална положба". (Skok, 1971)

Јазици:

Словенска група:	*ležātī, *ležjō; *legtī, *lēgō; *ložītī; *logъ, *ložje
Балтичка група:	*lag= (литв. pa-legis "слегнува")
Германска група:	*lig-ja-, *lagj-a-, *lag-a- n., *lēg-ō(n-) *lōg-a- n., *lēg-ia- n
Германски:	liegen - legen
Англиски:	lie - lay (каузатив)
	lie < прото-герм. *leg- "е во хоризонтална положба"
	lay < прото-герм. *lag- "да се постави во хор. положба"
Келтски:	*leg-, *leghjō-m, *lekso-
Галски:	legasīt, logan "гроб";
Староирски:	lige "кревет, гроб" ; Средноирски: laigid "лежи"
Старобретонски:	lech "место"
Латински:	lectus "кревет"
Старогрчки:	λέχος "кревет, брак, гнездо" ; λέχομαι "лежам"
Албански:	lagje "маало во град"

Во однос на праслов. каузатив *log- (ложи), рано се јавува поопшта семантичка компонента "става, поставува" што се огледа и во други јазици: англосаксонски *lōgian* (става, поставува) е еднакво на лат. "disponere" < 'ронере'(става, поставува).

Иако и рускиот и полскиот ги имаат дериватите на *log-, тоа семантичко поле го презел глаголот со општа семантичка компонента "става": пол. *kłaść*, рус. *класть*.

Доколку ги погледнеме можностите за деривација на латинскиот глагол *ponere* (*става долу, поставува, наместува.....*) од типот *exponere, supponere, interponere, superponere, positus, ponens, adponere, antepone, circumponere, proponere, transponere, reponere, praeponere, postponere, disponere, componere, conponere, contraponere, deponere, imponere, inponere, apponere, opponere, posita, positor...* можеме да видиме дека во јазичната еволуција постоеле и други

семантички импулси кои ја поттикнале честата замена на глаголските изведенки од основата *log- со поопшта глаголска форма со значење "става, поставува".

2.1.2. Формална деривација на глаголските основи:

Основите *-leg-*, *-log-* спаѓаат во оние стари глаголски основи кај кои всушност вокалниот превој (е>о) често служел за изведување на итеративи и каузативи. Како што спомнавме, во македонскиот јазик, поради потребата за потранспарентни показатели во мултијазична средина, најчесто свршената основа станувала главно јадро за понатамошна формална (и семантичка) деривација.

Примери:

		продуктивно јадро
несвршен	свршен	несвршен
<i>леж-</i>	<i>лег-н-</i>	<i>лег-н-ува</i>
лежи	легне	легнува
	од-лег-н-е	од-лег-н-ува
	из-лег-н-е	из-лег-н-ува
	за-лег-н-е	за-лег-н-ува
	по-лег-н-е	по-лег-н-ува
	при-лег-н-е	при-лег-н-ува

Главното жариште на оваа појава на имперфективизација е во југозападните периферни македонски дијалекти кои биле во најсилен контакт со несловенските балкански јазици. Токму тие, а посебно латино-романскиот елемент биле "преносниците" на процесите на доближувањето на сфаќањето и транспарентноста на глаголскиот вид кон поопштото балканско сфаќање.

Подолу ја претставуваме табелата на дериватите од прасловенските глаголски основи *leg- *log- :

Глаголски и именски деривати од основите *lež- *leg-; *log- *lag- :

лежи	легне, легнува	ложи	-лог	-лаг-
полежи -ува	излегне -ува	изложи - (ува)	излог	излага
залежи - ува	залегне -ува	залож	залог	залага (се)
одлежи - ува	налегне -ува	наложи	налог	налага
прележи -ува	облегне -ува	обложи 1 и 2	облог 1 и 2	
	одлегне -ува	одложи		одлага
лежало		образложи		образлага
лежарина	полегне -ува	положи	полог	полага
лежалка	прилегне -ува	приложи	прилог	
лежиште		расположи 1 и 2		располага
лежерност	слегне -ува	сложи	слог	слага
		предложи	предлог	предлага

надлежен	легло	вложи	влог	одлагање
ненадлежен	легало	талож	талог	полагање
надлежност		вложувач	прелог	предлагач
одлежан		заложба		располагање
прележан		заложница		залагање
		изложба		
		изложувач		
		положба		
		образложение		
		расположение		

2.1.3. Семантичка деривација на глаголските основи:

Вршејќи ја анализата од таа перспектива, можеме да кажеме дека во прасловенските глаголски основи *leg- *log-, одликувачката вградена семантичка компонента е **хоризонтална положба**, прототипно поврзана со човекот а потоа пренесена низ целата низа сè до менталниот свет. Од оваа семантичка компонента прототипно поврзана со човекот, мотивирани се и компонентите: **мирување (во простор и време) и траење (долготрајност во времето).**

Таа семантичка компонента во најголема мера се огледа во дериватите со основа *леж-*, *лег-* при што, како што е спомнато погоре, македонскиот јазик имал тенденција за воведување на потранспарентни видски показатели и образување видски парови од едно јадро (најчесто перфективно).

Имајќи предвид дека во основата *леж-* е вградена семантичката компонента 'човек' се наоѓа во *хоризонтална положба / мирува*, би можеле да ги наведеме следниве примери:

1. *Постојано лежи на креветот. Цел месец лежи во болница.*
2. *Лежи во затвор. Тука лежи незнајниот јунак.*
3. *Кокошката лежи јајца. Книгата лежи на полицата. Под Водно лежи Скопје.*
4. *Точката лежи на кружницата. Во средината на тежкотијата, лежи можноста.*

Од основата *леж-* има само неколку глаголски деривати од типот:

полежи – ува: *Бебето првин си полежува, а потоа ја крева главата...*

залежи – ува: *Детето се залежва во кревет.*

одлежи – ува: *Го одлежва грипот. Ја одлежва казната. Виното одлежва една година.*

прележи – ува: *Прележва сипаници. Нивата се остава да прележи преку зимата.*

Од именските и придавските деривати во кои е вградена истата семантичка компонента, би ги навеле следниве: *лежало, лежалка, лежиште, лежарина, надлежност, надлежен, ненадлежен, одлежан, прележан,...*

Анализирајќи ја основата *лег-*, а имајќи ја предвид и нејзината видска функција, би можеле (покрај основната семантичка компонента), во глаголската

деривација да ја потенцираме компонентата **измена во хоризонтална положба - во мирување:**

1. *Легна на кревет. Легна под дрвото. Ги легна децата пред вечерата.*
2. *Розите легнале од снегот.*
3. *Ќе легне работата. Ни легна разговорот.*

Како што веќе е спомнато, основата *лег-* го претставува продуктивното јадро за глаголска деривација во македонскиот јазик при што со имперфективниот модификатор (-ува) се образуваат видски парови: *залегне –ува, налегне –ува, облегне –ува, подлегне –ува, полегне –ува, прилегне –ува, слегне –ува.*

Примери:

1. *Залегна зад дрвото. Функционерот залегна во фотелјата.*
2. *Му ја налегна ногата. Протезата целосно налегнува. Староста го налегна.*
3. *Тој го облегна креветот.*
4. *Им подлегна на повредите. Не подлегнува под притисок.*
5. *Сите полегнаа да спијат. Житото полегна од дождот.*
6. *По вечерата отиде да прилегне.*
7. *Слегна со рамената. Правта слегна.*

За разлика од продуктивноста на глаголските деривати, во именскиот систем има само два од оваа основа за кои можеме да сметаме дека се од стариот слој на развојот на прасловенската основа **leg-*, а тоа се *легло* и *легало*.

И во двете лексички единици е вградена прототипната семантичка компонента (хоризонтална положба) и се однесува на местото/предметот врз којшто се остварува таа човекова положба. Имајќи ја предвид етимолошката анализа и развојот на индоевропскиот глаголски корен **legh-* и изведената именска форма **léghes-* 'место за лежење, кревет', како и значењата 'гроб' (галски, ст. ирски), 'кревет' (лат.) 'кревет, гнездо, брак' (старогрчки), би можеле да ја потврдиме староста и во словенските јазици. Миклошич (1886) покрај *leglo*, *legalo*, го наведува и *lože* како еден од постарите деривати (со значење 'кревет'). Преку овие две лексички форми можеме и да го видиме преносот на семантичките компоненти од 'човекот' кон животинскиот и растителниот свет: *Студентите добија легла во домовите. Нема слободни легла. Планинарите нашле легло на волци. Достапни се нови легла на шарпланинци. Канцелариските кујни се легло на зараза.*

Од анализата на процесите на семантичката деривација на основите *леж-*, *лег-*, може да се согледа дека семантичката компонента **хоризонтална положба** е вградена во сите деривирани форми од овие основи. Кај дериватите изведени од основата *леж-* таа компонента се поврзува и со **мирување (во простор и време)** и **траење (долготрајност во времето)**. Кај формите изведен од основата *лег-* застапени се истите семантички компоненти со разлика што тука се работи за измена во хоризонтална положба/мирување. Токму основната семантичка компонента (хоризонтална положба), прототипно поврзана со човекот, и која во најголема мера се однесува на реалниот свет, потешко овозможува префрлање во менталниот свет.

Прасловенската основа *log- во македонскиот јазик дала бројни деривати и во глаголскиот и во именскиот систем. Како што спомнавме погоре, преводот е>о претставувал механизам за изведување каузативи, па така во оваа основа е вградена и таа компонента: **прави некој/нешто да е во (хоризонтална) положба** која во текот на јазичната еволуција кај одредени деривати се испреплетува со општата семантичка компонента **става, поставува** при што семантичката компонента **хоризонтална положба** не е секогаш видлива во поширокиот контекст.

Основната стара изведена глаголска форма од оваа основа е несвршената глаголска форма **ложи** која претставува продуктивно јадро во рамките на глаголската деривација како и видската диференцијација.

Примери:

Го ложеше детето со ладни облоги.

Цела ноќ ложеше оган. Ложи дрва во печката.

Од ова јадро се формира, со префиксација и суфиксација, цела низа видски парови од кои кај повеќето потранспарентно може да се набљудува семантичкиот развој на компонентата **прави некој/нешто да е во (хоризонтална) положба**. Кај одреден дел глаголски форми, посебно оние кои навлегуваат во менталниот свет, почесто се наложува општата семантичка компонента **става, поставува**. Ќе ги наведеме паровите:

вложи – вложува, изложи – изложува, заложил – заложува, наложи-наложува, обложи – обложува, одложи – одложува, образложи – образложува, положи – положува, предложи – предложува, приложи – приложува, расположи – расположува, сложи – сложува, таложи – сталожил – сталожува,...

Како што може да се забележи, овде се наведени видските парови изведени со суфиксот –ува како најтранспарентен маркер за видска модификација. Доколку се следи општословенскиот развој на оваа глаголска основа (*log-), може да се забележи дека видската опозиција се образува со вокалско вдолжување о>а: *вложи-**влага, *положи-полага*, *наложи-налага*, *предложи – предлага*,...

Имајќи ја предвид горенаведената тенденција за реструктуирање на видските показатели и подигање на нивото на транспарентноста од морфонолошко на морфолошко ниво, би можеле да кажеме дека серијата примери со –ува сè повеќе се наметнува во македонскиот јазик. Имено, некои изведени форми со вокално вдолжување о>а веќе се вон употреба во современиот македонски јазик (*влага, слага, облага, прилага*,...), а некои пак сè уште се употребуваат полека отстапувајќи им го местото на изведенките со –ува. За таа "тројност" во видскиот систем помага и тоа што во рамките на граматичките информации пренесувани преку суфиксот –ува, несвршеноста често се реализира и како информацијата за повторливост на дејството.

Примери:

*Тој положи венец пред споменикот. Тој полага венец... Тој положува венец
Ги изложи сликите. Денес ги излага сликите. Денес ги изложува сликите.*

Во менталниот свет:

Денес го положи испитот.

Денес го полага испитот.

Но: *Секогаш ги положува испитите.*

Во продолжение ќе наведеме примери преку кои може да се види одликувачката семантичка компоненти **прави некој/нешто да е во (хоризонтална) положба** (во реалниот свет) и општата семантичка компонента **става, поставува** (во менталниот свет):

*Тој положи цвеќе пред споменикот. (вградена компонента **прави некој/нешто да е во (хоризонтална) положба**). Тој положи цвеќе во вазната. - *Не може
Тој положи заклетва. Успешно го положи испитот. (ментален свет)*

Примери:

1. *Ги вложи парите во банка. Секогаш вложува жалба.*
2. *Ги изложи сликите во галеријата. Го изложи својот план. Се изложува на ризик.*
3. *Го заложил станот. Се заложува за студентот. Се залага за правда.*
4. *Го наложил огнот. Го наложува својот став. Се налага заклучокот....*
5. *Ја обложи масата со хартија. Се обложи со другарите за пари.*
6. *Го одложи мантилот. Го одложи состанокот. Често го одложува испитот.*
7. *Го положија на кревет. Месото се полага во тава. Полага голема надеж во него.*
8. *Вчера ги приложи документите. Секогаш приложува пари за црквата.*
9. *Ги расположи чаршафите во дворот. Музиката ме расположува.*
10. *Ги сложи дрвата на куп. Ги сложи сите делови. Се сложува со сè.*
11. *Виното долго се таложил. Сталожил се и одговори на прашањето.*

Како што веќе наведовме, во примерите каде што глаголската форма се пренесува во менталниот свет, семантичката компонента **хоризонтална положба** често избледува и останува само општата компонента на **ставање, поставување** (во менталниот свет), при што префиксите имаат поголема моќ за семантичка модификација.

Во рамките на именската и придавската деривација, можеме да ги наведеме следниве примери: *ложач, вложувач, изложба, изложувач, заложба, заложник, положба, расположение, сталожен; влог, излог, залог, налог, облог, облога, полог, прелог, предлог, прилог, талог; предлагаач,...*

Од старите деривати кои се однесуваат на животинскиот и растителниот свет би ги навеле следниве два:

прелог

Нива оставена неорана да прележи.

полог

1. Јајце оставено на седело за да несе кокошката.
2. Дел од ракатки жито при жнеење што се собираат во сноп.

Од анализата на овие глаголски основи може да се види како преносот на информации од семантичкиот континуум се одвивал во два правци: едниот ја континуирал одликувачката семантичка компонента вградена во прасловенската основа *leg-, *log-. Таа семантичка компонента во рамките на процесите на семантичка деривација се движела од семантички посполнота (*хоризонтална положба / промена во хоризонтална положба / прави некој/нешто да е во хоризонтална положба*), прототипно поврзана со човекот, па сè до семантички поспразнота (*става, поставува*) поврзана со менталниот свет, пред сè поради тоа што во тој домен *хоризонтална положба* не е толку релевантна.

3. Семантичка деривација на прасловенската основа *ved- *vod- *vad-

Во овој дел ќе ги покажеме механизмите на семантичка деривација на праслов. глаг. основа *ved- *vod- *vad- тргнувајќи од нивната основна семантичка компонента 'to guide, lead, conduct'. Имено, се работи за два превојни степенa (*e-o*) на прасловенскиот глагол *vesti, *voditi, со балтословенски паралели (лит. *vèsti*, лет. *vest*) и со потекло од индоевропскиот корен *yedh- (Skok 1971:579). Според Скок, основата *vad- претставува вдолжување (o>a) на основата *vod- и не е продуктивна во сите словенски јазици.

Следнава табела ни ја покажува таа опозиција во споредба со полскиот:

полски		македонски		
-vad-	-ved-	-vod-	-ved-	
prowadzić	dowieść	dowodzić	доведе	доведува
doprowadzać/doprowadzić	wywieść	wywodzić	вовече	воведува
naprowadzać/naprowadzić	wywieść się	wywodzić się	заведе	заведува
oprowadzać/oprowadzić	odwieść	odwodzić	изведе	изведува
przeprowadzać/przeprowadzić	przywieść	przywodzić	наведе	наведува
przyrowadzać/przyrowadzić	zwieść	zwodzić	одведе	одведува
wprowadzać/wprowadzić	zawieść	zawodzić	подведе	подведува
wyprowadzać/wyprowadzić	uwieść	uwodzić	преведе	преведува
zaprowadzać/zaprowadzić			приведе	приведува

3.1. Етимолошки забелешки:

1. Глаголските основи (-ved- и -vod-) носат основна семантичка компонента 'to guide, lead, conduct'. Тоа се два превојни степенa (e-o) на прасловенскиот глагол *vesti, *voditi, со балтословенски паралели (лит. vèsti, лет. vest) и со потекло од индоевропскиот корен *yedh- (Skok 1971:579).

2. И во двата вокални превоја e-o, vesti, voditi е прасловенски и балтословенски глагол: stprus. west, lit. vèsti, lot. vest во двете индоевропски значења : »1° fuhren, leiten, 2° **heiraten** (vom Mann)«

3. Старогрчките наспоредници се : ἄγω 'lead' и φέρω 'bear, carry'
Латинската паралела е ducere 'to lead; to lead or draw; to lead, carry; lead, command; think' < ПИЕ корен *deuk-

Деривати се: deducere, abducere, inducere, subducere, ductor, ductus, dux, ducens, adducere, circumducere, introducere, perducere, *producere, subterducere, superducere, transducere, reducere, praeducere, obducere, conducere, diducere, praeterducere, educere,...

*семантичка паралела: продукт, продукција, продуцира ,....
 производ, производство, произведува, ...

3.2. Формална деривација

Наследените видски секвенци се раздвојувале и се формирале нови видско-опозициски системи создадени од ново јадро. Токму двете разгледувани глаголски основи (-ved- и -vod-) создале различни јадра при што основата **-вод-** станала продуктивна во деривација на именски форми: води- вод, водство, водач, водител, превод, повод, развод, извод,... додека јадрото создадено од основата **-вед-** станало продуктивно во глаголската деривација и основно јадро за видска диференцијација: веде, доведе-доведува, изведе-изведува, поведе-поведува, преведе-преведува, наведе-наведува.

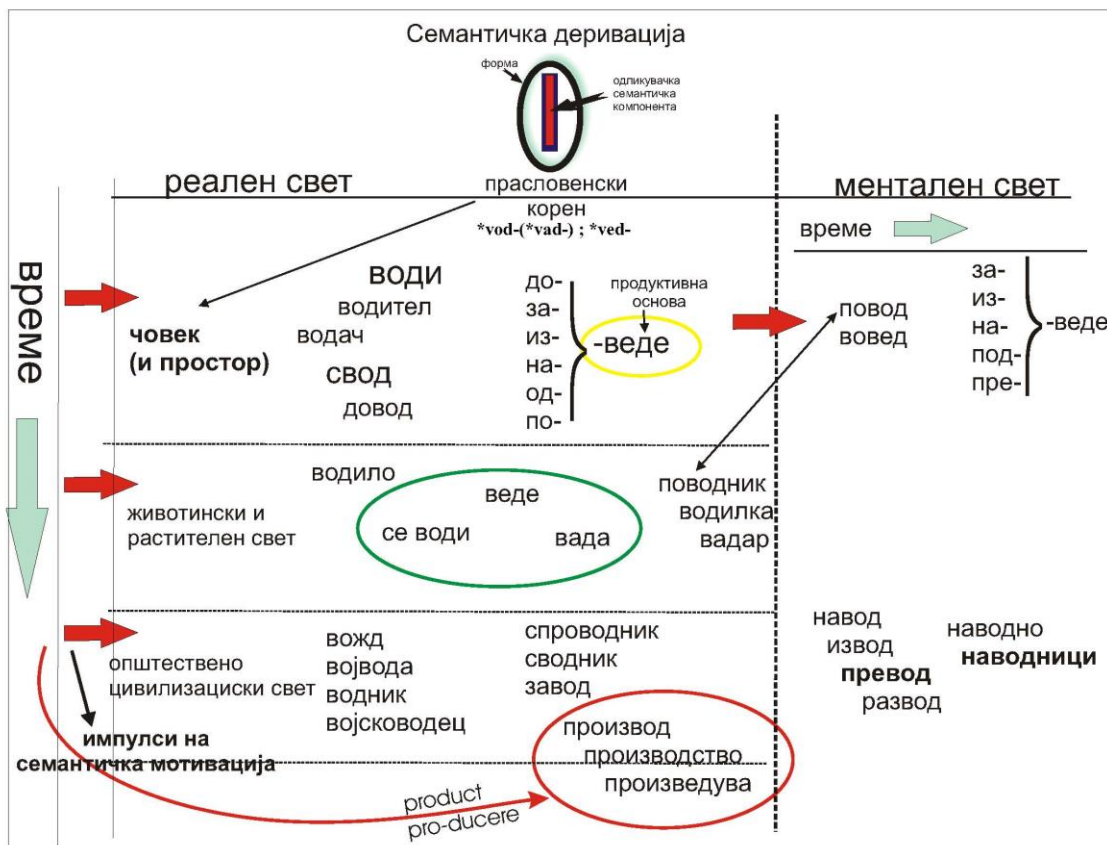
Табела :

*vod- ; *ved- ВОД- -ВОД -ВЕД- (продуктивно гл. јадро) -ВЕД					
ВОД	увод	вовече	воведува	воведувач	вовед
ВОДСТВО	ДОВОД	ДОВЕДЕ	ДОВЕДУВА		
ВОДАЧ	завод	завече	заведува	(заводник)	
ВОДИЧ	извод	изведе	изведува	изведувач	
ВОДИТЕЛ	навод	наведе	наведува		
(рако)ВОДИТЕЛ	одвод	одведе	одведува		
(по)ВОДНИК	повод	повече	поведува		поведение
ВОДИЛО	/	подведе	подведува	подведувач	
ВОДИЛКА	превод	преведе	преведува	преведувач	
ВОДНИК	/	приведе	приведува		
(пред)ВОДНИК	производ	произведе	произведува	произведувач	
(раз)ВОДНИК	развод	разведе	разведува		
СВОДНИК	свод	сведе	сведува		
(спро)ВОДНИК	спровод	спровече	спроведува	спроведувач	
војвода војсководец вожд	водовод				
	далновод				

3.3. Семантичка деривација:

При анализата на глаголските основи *-ved-* и *-vod-* во македонскиот јазик можеме да издвоиме неколку основни семантички компоненти:

1. Движење на човек напред
2. Прв се движи (и води друг 'човек')
3. Општо (усмерено) дејство

Во понатамошниот дел од текстот преку примери ќе се обидеме да ги следиме наведените семантички компоненти низ процесите на семантичка деривација на прасловенските глаголски основи **ved-*, **vod-*, во македонскиот и полскиот јазик:

Примери⁷:

Македонски: **води**

1. Придружува неког при одење; покажува пат некому (човек, животно).
Го водеше детето за рака. Гостин ти водам. Ги води коњите на пасење.
2. Насочува неког (во работата, во животот).
Ти одеше спокојно зашто друг те водеше.
Нему му требаше искусна рака што ќе го води.
Неговата жена го водеше низ животот строго и мајчински.
3. Предводува, е на чело.
Тој може да води и востание. Бандата ја водел некој јаничар.
Тој ќе ја води делегацијата во странство. Сестра ти го води орото.

⁷ Македонските примери се преземени од Дигиталниот речник на македонскиот јазик (<http://www.makedonski.info/>), додека полските примери се преземени од интернет изданието на *Słownik języka polskiego PWN*, Lidia Drabik, Elżbieta Sobol, Wydawnictwo Naukowe PWN, 2007.

4. Се протега во определен правец, до некое место.
*Го позна сокакот што водеше за дома. Улицата води кон градот.
Крвавата трага ги водеше ловците кон честарот.*
5. Управува, раководи со нешто.
*Седницата ја водеше заменикот на претседателот.
Изборната кампања ја водат искусни лица.*
6. Се грижи за нешто.
*Мојата жена ја води нашата куќа.
Еден слуга го водеше домаќинството на чорбацијата.
Го водеше хотелот неколку години.*
7. Се занимава со нешто, врши некаква дејност.
*Тој води своја евиденција. Тие не знаат да водат политика.
Таа води детска емисија.*
8. Развива, дава определен правец на нешто.
Авторот многу вешто го води раскажувањето.
9. Се наоѓа на прво место, на чело.
*На табелата води „Вардар “.
Во производството на вино кај нас води „Тиквеш “.*
10. Во посебни изрази во кои глаголот го добива значењето на соодветната именка.
Води спокоен живот. Води љубов. Води разговор. Води грижа.
Води потекло. Води војна.
11. Тера, спроведува некого под принуда.
Го водат в затвор.
12. Придонесува, доведува до нешто.
*Твојот став води кон разбивање на одредот.
Патот кон целта води низ вооружена борба.
Тоа води кон пропаст.*
13. (се води)
Оди заедно со некого, држејќи се еден за друг.
Се водат за рака како младенци. Се водеа по тесното патче.

14. (се води)

За крава или биволица - се оплодува, се пари.
Кравата се водеше неколку пати, но ниеднаш не остана стелна.

Полски: wodzić

1. «іdąc prowadzić kogoś w różne miejsca, być czyimś przewodnikiem»
Wodziła gości po całym mieście. Wszędzie wodziła ze sobą dziecko.
2. «o samicach ptaków (zagniazdownikach): opiekować się świeżo wykłutymi piskletami do osiągnięcia przez nie dojrzałości, samodzielności»
Kwoka wodzi kurczęta.
3. «przesuwać coś po czymś»
*Wodzić piórem, ołówkiem, pędzlem po papierze.
Czytał wodząc palcem po wyrazach.*

Skrypek delikatnie wodził smyczkiem po strunach.

wodzić się

1. pot. «chodzić z kimś wolnym krokiem w różne miejsca, spacerować długo, zwykle prowadząc jeden drugiego»

Wodziła się z mężem po sklepach.

Wodzili się z sobą całymi wieczorami.

Македонски: веде

1. За птици - квачи, расплодува.

Квачката ги веде пилците.

Таму ќе свие гнездо змија што лета, ќе несе јајца, ќе веде малечки...

2. (се веде) - Се размножува.

Во тој камењар змии се ведат.

Полски: wieść

1. «iść razem z kimś, pokazywać drogę i pomagać iść»

2. «iść na czele i dowodzić»

3. «prowadzić w jakimś kierunku»

4. «przesuwać czymś po jakiejś powierzchni»

5. «o rozmowach, sporach itp.: prowadzić, toczyć»

6. «o uczuciach, stanach psychicznych: powodować czyjeś działanie»

7. «o czymś postępowaniu: powodować jakieś skutki»

Изведенките настанати од коренот **-vad-** (со вдолжување o>a) останале продуктивни во полскиот (prowadzić się, doprowadzać, wyprowadzać...), а во македонскиот останале само неколку реликти:

вада

1. Мал јаз, бразда што служи за доведување вода за наводнување.

2. Канал што служи за одвод на вода.

вади / навади-навадува - 'наводнува, полева со вода'

Селаните ги вадеа своите ниви.

Тој ги навади цвеќињата.

вадар - 'тој што вади, што полева цвеќиња, растенија и сл.'

Од приведените примери може да се заклучи дека и покрај тоа што македонскиот зборобразувачки модел се темели на свршената глаголска основа (*ved-) и од неа се развива богато глаголско деривациско јадро, семантичките компоненти и во македонскиот и во полскиот ги сочувале старите (наследени) сличности.

Следниве примери со именската деривација го потврдуваат тоа:

ВОДИЛО

Јаже на оглав, огламеник со кое се води добиток.

Ја фати јуницата за водило.

Му го затегна водилото на коњот.

wodza

1. daw. «pas rzemienny połączony z wędzidłem, którym jeździec lub woźnica kieruje koniem»

2. daw. «dowództwo, przewodnictwo»

повод

1. Тоа што е поттик или околност да се преземе нешто за кое има друга причина.

2. Јаже со кое се води добиток.

powód

1. przyczyna;

2. linka mocowana przy uździe, służąca do prowadzenia konia

војвода

1. Водач, предводник на бунтовничка дружина или востаничка чета во времето на Турското Царство.

Се пронесе глас дека ќе дојде војводата Гоце Делчев.

Се собраа прилепските војводи со своите чети.

2. Властелин, старешина на област во некои средновековни држави; висока благородничка титула и денес во некои земји.

Мечтаел за титулата околиски војвода.

Тој е на служба кај војводата.

wojewoda

1. «przedstawiciel administracji państwowej na dane województwo»

2. «w dawnej Polsce: najwyższy urzędnik królewski lub książęcy sprawujący dowództwo nad wojskiem»

3. «od XIV w. do rozbiorów Polski: najwyższy w hierarchii urzędnik ziemski, jednocześnie będący senatorem»

* * *

превод

1. Преведување од еден јазик на друг.

Примери: Буквален превод.

2. Преведен текст од еден јазик на друг.

Примери: Авторизиран превод.

przewód

1. «element obwodu elektrycznego służący do połączenia źródła energii elektrycznej z jej odbiornikiem»
2. «urządzenie umożliwiające przepływ cieczy, gazu, ciał sypkich itp.»
3. «kanał lub kanalik łączący różne narządy lub przewodzący różnego rodzaju substancje»
4. daw. «przewiezienie, przeprowadzenie kogoś, czegoś, zwykle przez przewodnika»

довод

1. Спроведување до нешто, донесување (нафта, вода, струја).

Примери: Довод на електрична струја.

Спротивно од: одвод (м.)

2. Средство, инсталација за проток на вода, нафта и сл.

Тие поставија големи цевка за довод на вода.

dowód

1. «okoliczność lub rzecz dowodząca czegoś, świadcząca o czymś»
2. «dokument urzędowy stwierdzający coś»
3. log. «skończony ciąg zdań uzasadniający prawdziwość danego twierdzenia»

извод

1. Скратен преглед на содржината на некој текст или поголема целина.
2. Заклучок по извршена анализа на нешто.
3. Во банкарството - писмен извештај за состојбата на тековна или жирометка што се води во банката.

wywód

1. «wypowiedź, w której ktoś przedstawia swoje stanowisko i uzasadnia je»
2. «wykrywanie początku, źródła czegoś; też: dzieło lub dokument temu poświęcone»

Заклучок:

Универзална потреба на јазичната еволуција е постојано изнаоѓање на сè потранспарентни граматички показатели со цел за точно пренесување на информацијата од семантичкиот континуум. Токму таа потреба е посебно истакната во македонскиот глаголски систем кој создавајќи нови продуктивни глаголски јадра и потранспарентни граматички показатели, се адаптирал во рамките на еден мултијазичен и мултикултурен комплексен адаптивен систем.

Еволуцијата на тој комплексен адаптивен систем во различни временски отсеци била силно повлијаена од различни културно-општествени околности кои придонесувале и во развојните мрежи на елементите на семантичката деривација, а

и воопшто во "хаотичниот" дел од лексиконот да навлегуваат лексички елементи кои биле семантички мотивирани од тие околности.

Во рамките на процесите на семантичката деривација, македонскиот јазик покажува две универзални тенденции: континуирање на прасловенските семантички компоненти зачувувајќи некои архаични форми, и една поопшта тенденција која ја верификува анторпоцентрично-спацијалната теорија за јазикот, а тоа е дека прототипните човекови состојби, дејства и движења се основата за преносот на семантичките компоненти од материјалниот, човеков реален свет, па сè до најапстрактниот- менталниот свет.

Користена литература:

- Асенова П., 1989, *Балканско Езикознание*, Издателство наука и изкуство, Софија.
- Видоески Б., 1998, *Дијалектите на македонскиот јазик, Том 1*, МАНУ, Скопје.
- Видоески Б., 1999, *Дијалектите на македонскиот јазик, Том 2*, МАНУ, Скопје.
- Видоески Б., 1999, *Дијалектите на македонскиот јазик, Том 3*, МАНУ, Скопје.
- Конески Бл., 1981, *Граматика на македонскиот јазик*, Култура, Скопје .
- Конески Бл., 1982, *Историја на македонскиот јазик*, Култура, Скопје.
- Case, *Animacy and Semantic Roles*, 2011, ed. Seppo Kittila, Katja Vasti and Jussi Ylikoski, John Benjamins Publishing Company, Amsterdam/Philadelphia.
- Encyclopedia of Indo-European Culture*, ed. J.P. Mallory, D.Q. Adams, Fitzroy Dearborn Publishers, London and Chicago, 1997
- Siatkowski J., 2005, *Studia nad wpływami obcymi w ogólnosłowiańskim atlasie językowym*. Warszawa.
- Sławski F., 1974. *Słownik prasłowiański I*, Ossolineum, Warszawa.
- The Oxford Introduction to Proto-Indo-European and the Proto-Indo-European World*, J.P. Mallory, D.Q. Adams, Oxford University Press, New York, 2006
- Topolińska Z., 1996, "Anthropocentric Language Theory as Organizing Principle of the Slavic Case System", *BPTJ* LII, Warszawa.
- Topolińska Z., 2012, *The Balkan Sprachbund from a Slavic perspective*, Зборник (Матице српске) за филологију и лингвистику LIII/1, Нови Сад, стр. 33-60.
- Topolińska Z., *Spirala ewolucji*, Polski ~ Macedoński 11, Konfrontacja (nie tylko) gramatyczna, Wrocław, (in print).
- Topolińska Z., 2014, *Anthropocentric Case Theory: How are Humans coded in Discourse?*, The Kenneth E. Naylor Memorial Lecture Series in South Slavic Linguistics, No. 6, Beech Stave Press, New York, USA.
- Wierzbicka A., 1972, *Semantic Primitives*, Athenäum Verlag, Frankfurt/M., Germany.
- Етимолошки рјечник хрватскога или српскога језика, P. Skok, Zagreb, 1971

- Słownik etymologiczny języka polskiego, A. Bruckner, Warszawa, 1985
- Български етимологичен речник, Българска Академия на науките, София, 1971
- Lexicon Palaeoslovenico-Graeco-Latinum, Franz Von Miklosich, Wien, 1865
- Этимологический словарь русского Языка, М. Фасмер, Москва, 1986
- A Dictionary of Selected Synonyms in the Principal Indo-European Languages, Carl Darling Buck, University of Chicago, 1949, reprinted 1988
- Słownik etymologiczny języka polskiego, Wiesław Boryś, Wydawnictwo Literackie, Kraków, 2005
- Etymologisches Wörterbuch der Slavischen Sprachen, Franz Miklosich, Wien, 1886
-
- Rebecca Dodder and Robert Dare, *Complex Adaptive Systems and Complexity Theory: Inter-related Knowledge Domains*, in:
<http://web.mit.edu/esd.83/www/notebook/ComplexityKD.PDF>
- Luc Steels, *Language as a complex adaptive system*, in:
<http://cse.iitk.ac.in/users/hk/cs784/papers/langAsComplexAdaptSystem.pdf>